

Gazi Mustafa Kemal Atatürk

NUTUK

 PEGEMKÜLTÜR

Yayına Hazırlayan: Hasan GÜLERYÜZ

NUTUK

ISBN 978-625-7880-95-4
DOI 10.14527/9786257880954

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Eylül, 2020 Ankara

Yayın-Proje: Özge Türk
Dizgi-Grafik Tasarım: Gülnur Öcalan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

İÇİNDEKİLER

İŞGAL	1
AMASYA GÖRÜŞMESİ	175
VİCDANİ GÖREVLERİMDEN BİRİ	240
İTİLAFLAR KUVVETLERİNİN YAPMAK İSTEDİKLERİ RESMÎ DUYURU.....	303
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ANKARA'DA AÇILIYOR	316
İÇ İSYANLAR.....	325
DÜZENLİ ORDU KURMA KARARI: KUVAY-I SEYYARE SORUNU	367
İLK TEŞKİLAT-I ESASİYE KANUNU (İLK ANAYASA).....	408
MECLİSTEKİ SİYASİ GRUPLAR.....	432
BAŞKOMUTANLIK	444
ANKARA'DAN UZAKLAŞMAMIN İSTENMESİ VE İÇ İSYANLAR.....	460
LOZAN BARIŞI ANTLAŞMASI VE SALTANATIN KALDIRILMASI	494
CUMHURİYETİN İLANI	578

İŞGAL

Samsun'a çıktığım gün genel durum ve görünüş

1919 yılı Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Ülkenin genel durumu ve görünüşü şöyleydi:

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet, yorgun ve fakir bir durumda. Milleti ve memleketi I. Dünya Savaşı'na sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve hilâfet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükûmet aciz, haysiyetsiz, korkak ve kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma boyun eğmiş vaziyette.

Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta...

İtilaf Devletleri, ateşkes anlaşmasının hükümlerine uymayı gerekli bulmuyorlar. Birer bahane ile İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap (Antep) İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan askerî birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay ve memurlar ile özel ajanlar faaliyette. Nihayet, konuşmamıza başlangıç olarak aldığımız tarihten dört gün önce, 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletleri'nin uygun bulması ile Yunan Ordusu da İzmir'e çıkarılıyor.

Azınlıklar örgütleniyor

Bundan başka, memleketin her tarafında Hristiyan azınlıklar gizli veya açıkta açığa kendi özel emel ve maksatlarını gerçekleştirmeye, devleti bir an önce çökmeye çalışıyorlar.

Sonradan elde edilen güvenilir bilgi ve belgelerle iyice anlaşılmıştır ki, ***İstanbul Rum Patrikhanesi'nde kurulan Mavri Mira Heyeti illerde çeteler kurmak ve idare etmek, gösteri toplantıları ve propagandalar yaptırmakla meşgul.*** Yunan Kızılhaç'ı ve Resmî Göçmenler Komisyonu, *Mavri Mira Heyeti*'nin çalışmalarını kolaylaştırmakla görevli. *Mavri Mira Heyeti* tarafından yönetilen Rum okullarının izci örgütleri, yirmi yaşından yukarı gençleri de içine almak üzere her yerde kuruluşunu tamamlıyor.

NUTUK

Ermeni Patriği Zaven Efendi de, *Mavri Mira Heyeti* ile birlikte çalışıyor. Ermeni hazırlığı da tıpkı Rum hazırlığı gibi ilerliyor.

Trabzon, Samsun ve bütün Karadeniz sahillerinde örgütlenmiş olan ve İstanbul'daki merkeze bağlı bulunan *Pontus Cemiyeti* hiçbir engelle karşılaşmadan kolaylıkla ve başarıyla çalışıyor.

İşgallere karşı düşünülen kurtuluş yolları

Durumun dehşeti ve korkunçluğu karşısında, her yerde, her bölgede birtakım kimseler tarafından kurtuluş çareleri düşünülmeye başlanmıştı. Bu düşünce ile yapılan teşebbüsler, birtakım kuruluşları doğurdu. Örnek olarak, *Edirne ve çevresinde Trakya - Paşaeli* adıyla bir dernek vardı. Doğuda, Erzurum'da ve Elâziz'de (Elâzığ) genel merkezi İstanbul'da olmak üzere *Vilâyât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti* kurulmuştu. Trabzon'da *Muhafaza-i Hukuk* adında bir dernek bulunduğu gibi, İstanbul'da da *Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti* vardı. Bu dernek merkezinin gönderdiği temsilcilerle, Of ilçesinde ve Lazistan (Rize) sancağında da şubeler açılmıştı.

İzmir'in işgal edileceği konusunda Mayısın on üçünden beri açıktan belirtiler görmüş olan İzmir'deki bazı genç vatanseverler, ayın 14/15. gecesini, kendi aralarında bu acıklı durumla ilgili görüşmeler yapmışlar; bir oldubittiye geldiğine şüphe kalmayan Yunan işgalinin ilhakla sonuçlanmasına engel olma kararında birleşerek, *Redd-i İlhak* ilkesini ortaya atmışlardır. Aynı gece, bu ilkenin yaygınlaştırılmasını sağlamak üzere İzmir'de Yahudi Maşatlığı'na toplanabilen halk tarafından bir gösteri toplantısı yapılmışsa da, ertesi gün sabahleyin Yunan askerlerinin rıhtımda görülmesiyle, bu teşebbüsten beklendiği ölçüde sonuç alınamamıştır.

Milli kuruluşların siyasal amaçları

Bu derneklerin kuruluş amaçları ve siyasal hedefleri hakkında kısaca bilgi vermek uygun olur görüşümdedir.

Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin ileri gelenlerinden bazıları ile daha İstanbul'da iken görüşmüştüm. Onlar, Osmanlı Devleti'nin çökeceğini çok kuvvetli bir ihtimal olarak görüyorlardı. Osmanlı vatanının parçalanma tehlikesi karşısında, Trakya'yı, mümkün olursa, buna Batı Trakya'yı da ekleyerek ve bir bütün olarak İslâm ve Türk topluluğu hâlinde kurtarmayı düşünüyorlardı. Fakat bu amacı gerçekleştirmek üzere o gün için akıllarına gelen tek çare, İngiltere'nin, bu mümkün olmazsa, Fransa'nın yardımını sağlamaktır. Bu maksatla bazı yabancı devlet adamları ile te-

mas kurma ve görüşme imkânları da aramışlardı. Amaçlarının bir Trakya Cumhuriyeti kurmak olduğu anlaşılıyordu.

Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin* kuruluş amacı da (tüzüklerinin 2. maddesi), Doğu illerinde oturan bütün halkın dinî ve siyasi haklarının serbestçe kullanılmasını sağlayacak meşru yollara başvurmak bu illerdeki Müslüman halkın tarihî ve millî haklarını gerektiğinde medeniyet dünyası karşısında savunmak; Doğu illerinde yapılan zulüm ve cinayetlerin sebepleri ile bunları işleyenler ve sebep olanlar hakkında tarafsız soruşturma yapılarak suçluların hızlıca cezalandırılmalarını istemek; yerli halk ile azınlıklar arasındaki anlaşmazlığın giderilmesine ve eskiden olduğu gibi iyi ilişkilerin sağlanmasına gayret etmek, savaş durumunun Doğu illerinde yarattığı yıkım ve yoksulluğa, hükümet nezdinde teşebbüslerde bulunarak elden geldiğince çare aramaktan ibaretti.

İstanbul'dan verilmiş olan bu direktife uygun olarak, Erzurum şubesi, Doğu illerinde Türk'ün haklarını korumakla birlikte, Ermeni göçü sırasında görülen kötü davranışlarla halkın hiçbir ilgisi bulunmadığını, Ermeni mallarının Rus istilâsına kadar korunduğunu, buna karşılık Müslümanlara pek gaddarca davranıldığını; hatta verilen emre aykırı olarak, göçten alıkonulan bazı Ermenilerin koruyucularına karşı yaptıkları kötülükleri, güvenilir belgelerle medeniyet dünyasına duyurmaya ve Doğu illerine dikilmiş olan hırs yüklü bakışları hükümsüz bırakacak çalışmalar yapmaya karar veriyor (Erzurum şubesinin basılı bildirisi).

Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum şubesini ilk olarak kuranlar, Doğu illerinde yapılan propagandalar ile bunların amaçlarını, Türklük - Kürtlük - Ermenilik meselelerini bilim, teknik ve tarih açılarından inceleyip araştırdıktan sonra, gelecekteki çalışmalarını şu üç noktada topluyorlar (Erzurum şubesinin basılı raporu):

1. Kesinlikle göç etmemek,
2. *Derhâl bilimsel, ekonomik ve dinî bakımlardan teşkilatlanmak,*
3. *Saldırıya uğrayacak Doğu illerinin her köşesini savunmada birleşmek.*

Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin İstanbul'daki yönetim merkezinin, medeni ve ilmî yollara başvurarak maksada ulaşabileceği konusunda fazla iyimser olduğu anlaşılıyor. Gerçekten de bu yolda çalışmalar yapmaktan geri durmuyor. Doğu illerindeki Müslüman halkın haklarını savunmak üzere *Le Pays* adında Fransızca bir gazete yayımlıyor. *Hâdisât* gazetesinin çıkarma hakkını alıyor. Bir yandan da İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine ve İtilaf

* Doğu illerinin Hukuksal Haklarını Savunma Örgütü (Derneği)

Devletleri başbakanlarına hatırlatma yazıları veriyor. Avrupa'ya bir heyet gönderme teşebbüsünde bulunuyor. Bu açıklamalardan kolaylıkla anlaşılacağını sanırım ki, *Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti*'nin kuruluşuna yol açan asıl sebep ve düşünce, Doğu illerinin Ermenistan'a verilmesi ihtimali oluyor. Bu ihtimalin gerçekleşmesinin de Doğu illeri nüfusunda Ermenilerin çoğunlukta gösterilmesine ve tarihî haklar bakımından onlara öncelik tanınmasına çalışanların, ilmî ve tarihî belgelerle dünya kamuoyunu aldatmayı başarmalarına ve bir de Müslüman halkın Ermenileri topluca öldüren barbarlar olduğu iftirasının bir gerçekmiş gibi kabulüne bağlı olduğu düşüncesi ağır basıyor. Bundan dolayı, dernek, aynı gerekçeye dayanarak ve aynı yollardan yürüyerek tarihî ve millî hakları savunmaya çalışıyor.

Karadeniz sahilindeki bölgelerde de bir Rum Pontus hükûmeti kurulacağı korkusu vardı. Müslüman halkı Rumların boyunduruğu altında bırakmayıp, onların yaşama ve var olma haklarını koruma amacıyla, bazı kimseler Trabzon'da da ayrıca bir dernek kurmuşlardı. Merkezi İstanbul'da olan *Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti*'nin amacı ve siyasi hedefi adından anlaşılmaktadır. Her hâlde merkezden ayrılmak amacını güdüyor.

Memleket içinde ve İstanbul'da millî varlığa düşman kuruluşlar

Kurulma yolundaki bu dernekler dışında, memleket içinde daha başka birtakım dernek ve kuruluşlar da ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Diyarbakır (Diyarbakır), Bitlis, Elâzız (Elâzığ) illerinde, İstanbul'dan idare edilen *Kürt Teali Cemiyeti* vardı. Bu derneğin amacı, yabancı devletlerin himâyesi altında bir Kürt devleti kurmaktır. Konya ve dolaylarında İstanbul'dan yönetilen *Tealî-i İslâm Cemiyeti*'nin kurulmasına çalışılıyordu. Memleketin hemen her tarafında *İtilaf ve Hürriyet, Sulh ve Selamet Cemiyetleri* de vardı.

İngiliz Muhipler Cemiyeti

İstanbul'da çeşitli maksatlarla gizli ve açık olmak üzere kurulmuş, parti veya dernek adı altında birtakım kuruluşlar da vardı. İstanbul'da önemli sayılabilecek kuruluşlardan biri *İngiliz Muhipleri Cemiyeti* idi. Bu addan, İngilizlere dost olanların kurduğu bir dernek anlaşılmasın! Bence, bu derneği kuranlar kendi şahıslarını ve kişisel çıkarlarını gözetkenler ile kişisel çıkarlarının korunma çaresini Lloyd George (Lloyd Corc) hükûmeti aracılığı ile İngiliz himâyesini sağlamakta arayanlardır. Bu zavallıların, İngiliz Devleti'nin Osmanlı Devleti'ni bir bütün olarak ko-

rumak ve himaye etmek isteğinde olup olamayacağını bir defa olsun dikkate alıp almadıkları, üzerinde düşünölmeye değer.

Bu derneğe girenlerin başında *Osmanlı Padişahu ve Halife-i Rûy-i Zemîn (yeryüzünün halifesi) unvanını taşıyan Vahdettin, Damat Ferit Paşa, Dâhiliye Nazırı olan Ali Kemal, Adil ve Mehmet Ali Beyler ile Sait Molla* bulunuyordu. Dernekte Rahip Frew (Fru) gibi İngiliz milletinden bazı macera heveslileri de vardı. Yapılan işlemlerden ve gösterilen faaliyetlerden anlaşıldığı üzere derneğin başkanı Rahip Frew idi.

Bu derneğin iki yönü ve iki ayrı niteliği vardı. Biri açık yönü ve usulüne uygun teşebbüslerle, İngiliz himâyesini sağlama amacına yönelmiş olan niteliği idi. Öteki de gizli yönüydü. Asıl faaliyet bu gizli yöneydi. Memleket içinde örgütlenerek isyan ve ihtilâl çıkarmak, millî şuurunu felce uğratmak, yabancı müdahalesini kolaylaştırmak gibi haince teşebbüsler, derneğin bu gizli kolu tarafından idare edilmekte idi. Sait Molla'nın derneğin açıktan yaptığı çalışmalarında olduğu gibi gizli çalışmalarında da ondan daha çok rol oynadığı görülecektir. Bu dernek hakkında söylediklerim, sırası geldikçe yapacağım açıklamalar ve gereğinde göstereceğim belgelerle daha kolay anlaşılacaktır.

Amerikan yönetimini (mandasını) isteyenler

İstanbul'da erkekli kadınlı ileri gelen bir kısım kimseler de gerçek kurtuluşun Amerikan mandasını sağlamakta olduğu görüşünde idiler. Bu görüşte olanlar, düşüncelerinde çok direndiler. En doğru yolun kendi görüşlerinin benimsenmesinde olduğunu ispata çok çalıştılar. Sırası gelince bu konuda da bazı açıklamalar yapacağım.

Ordumuzun durumu

Genel durumu ortaya koyabilmek için ordu birliklerinin nerelerde ve ne durumda olduklarını da açıklamak isterim. Anadolu'da başlıca iki ordu müfettişliği kurulmuştu. Ateşkes Anlaşması ilan edilir edilmez, birliklerin savaşçı erleri terhis edilmiş, silah ve cephanesi elinden alınmış, savaş gücünden yoksun birtakım kadrolar hâline getirilmişti.

Merkezi Konyada bulunan İkinci Ordu Müfettişliğine bağlı birliklerin durumu şöyleydi:

NUTUK

Bir tümeni (41. Tümen) Konya'da, bir tümeni de (23. Tümen) Afyonkarahisar'da bulunan 12. Kolordu, karargâhıyla Konya'da bulunuyordu. İzmir'de esir olan 17. Kolordu'nun, Denizli'de bulunan 57. Tümeni de bu kolorduya bağlanmıştı.

Bir tümeni (24. Tümen) Ankara'da ve bir tümeni de (11. Tümen) Niğde'de bulunan 20. Kolordu, karargâhıyla Ankara'da idi.

İzmit'te bulunan 1. Tümen, İstanbul'daki 25. Kolordu'ya bağlanmıştı. İstanbul'da da 10. Kafkas Tümeni vardı.

Balıkesir ve Bursa bölgesinde bulunan 61. ve 56. Tümenler, karargâhı Bandırma'da bulunan İstanbul'a bağlı 14. Kolordu'yu oluşturuyordu. Bu kolordunun komutanı, Meclis'in açılışına kadar merhum Yusuf İzzet Paşa idi.

3. Ordu Müfettişliği ki, müfettişi ben idim; karargâhımla Samsun'a çıkmış bulunuyordum. Doğrudan doğruya emrim altında olmak üzere iki kolordu vardı. Bunlardan biri, merkezi Sivas'ta bulunan 3. Kolordudur. Komutanı yanımda getirdiğim Albay Refet Bey'dir. Bu kolorduya bağlı bir tümenin (5. Kafkas Tümeni) merkezi Amasya'da, ötekinin (15. Tümen) merkezi de Samsun'daydı. Diğer, merkezi Erzurum'da bulunan 15. Kolordu idi. Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ydı. Bu kolordunun tümenlerinden birinin (9. Tümen) merkezi Erzurum'da, komutanı Rüştü Bey; ötekinin (3. Tümen) merkezi Trabzon'da idi ve komutanı Yarbay Hâlit Bey'di. Hâlit Bey İstanbul'a çağırıldığı için komutadan çekilerek Bayburt'ta gizlenmiş, tümen vekâletle idare ediliyordu. Kolordunun öteki iki tümeninden 12. Tümen, Hasankale'nin doğusunda sınırdaki, 11. Tümen Beyazıt'ta bulunuyordu. Diyarbakir (Diyarbakır) bölgesinde bulunan iki Tümenli, 13. Kolordu bağımsızdı. İstanbul'a bağlı bulunuyordu. Bir tümeni (2. Tümen) Siirt'te öteki tümeni de (5. Tümen) Mardin'de idi.

Müfettişlik görevimin geniş yetkileri

Benim, bu iki kolorduya doğrudan doğruya emir ve komuta vermekten daha ileri bir yetkim vardı ki, müfettişlik bölgesine yakın olan askerî birliklere de tebligat yapabilecektim. Aynı şekilde bölgemde bulunan ve bölgeye komşu olan illere de tebligatta bulunabilecektim.

Bu yetkiye göre, Ankara'da bulunan 20. Kolordu ve bunun bağlı bulunduğu müfettişlik ile Diyarbakir'deki (Diyarbakır) kolordu ile ve hemen hemen Anadolu'nun bütün sivil yönetim amirleriyle ilişkiler kurabilecek ve yazışmalar yapabilecektim.

Bu geniş yetkinin, beni İstanbul'dan sürmek ve uzaklaştırmak maksadıyla Anadolu'ya gönderenler tarafından, bana nasıl verilmiş olduğu sizi şaşırtabilir. Hemen ifade etmeliyim ki, onlar bu yetkiyi bana bilerek ve anlayarak vermediler. Ne pahasına olursa olsun, benim İstanbul'dan uzaklaşmamı isteyenlerin buldukları gerekçe Samsun ve dolaylarındaki asayiş sorunlarını yerinde görüp tedbir almak üzere Samsun'a kadar gitmekti. Ben, bu görevin yerine getirilmesinin bir makam ve yetki sahibi olmaya bağlı olduğunu ileri sürdüm. Bunda hiçbir sakınca görmediler. O tarihte Genelkurmay'da bulunan ve benim maksadımı bir dereceye kadar sezmiş olan kimselerle görüştüm. Müfettişlik görevini buldular; yetki konusu ile ilgili talimatı da ben kendim yazdırdım. Hatta Harbiye Nazırı olan Şakir Paşa, bu talimatı okuduktan sonra, imzalamaya çekinmiş; anlaşılır anlaşılmaz bir biçimde mührünü basmıştır.

Genel durumun dar bir çerçeve içinden görünüşü

Bu açıklamalardan sonra, genel durumu daha dar bir çerçeve içine alarak, çabucak ve kolayca hep birlikte gözden geçirelim:

Düşman devletler, Osmanlı devlet ve memleketine karşı maddi ve manevi saldırıya geçmişler. Onu yok etmeye ve paylaşmaya karar vermişler. Padişah ve halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükûmeti de aynı durumda. Farkında olmadığı hâlde başsız kalmış olan millet, karanlıklar ve belirsizlikler içinde olup bitecekleri beklemekte. Felâketin dehşet ve ağırlığını kavramaya başlayanlar, buldukları çevreye ve alabildikleri etkilere göre kendilerince kurtuluş çaresi saydıkları tedbirlere başvurmakta... Ordu, ismi var cismi yok bir durumda. Komutanlar ve subaylar, I. Dünya Savaşı'nın bunca çile ve güçlükleriyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmekle yürekleri kan ağlıyor; gözleri önünde derinleşen karanlık felaket uçurumu kenarında akılları bir çare, kurtuluş çaresi aramakla meşgul...

Burada pek önemli olan bir noktayı da belirtmeli ve açıklamalıyım. Millet ve ordu, Padişah ve Halife'nin hainliğinden haberdar olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı asırların kökleştirdiği din ve gelenek, bağları dolayısıyla da içten gelerek boyun eğmekte ve sadık.

Millet ve ordu bir yandan kurtuluş çaresi düşünürken bir yandan da yüzyıllardır süregelen bu alışkanlık dolayısıyla kendinden önce, yüce hilâfet ve saltanat makamının kurtarılmasını ve dokunulmazlığını düşünüyor. Halifesiz ve padişahsız kurtuluşun anlamını kavrama yeteneğinde değil... Bu inanca aykırı bir düşünce

ve görüş ileri süreceklerin vay hâline! Derhâl dinsiz, vatansız, hain ve istenmeyen kişi olur...

Diğer önemli bir noktayı da belirtmek gerekir. Kurtuluş çaresi ararken İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek temel ilke olarak kabul edilmekte idi. Bu devletlerden yalnız biri ile bile başa çıkılamayacağı kuruntusu hemen bütün akıllarda yer etmişti. Osmanlı Devleti'nin yanında koskoca Almanya, Avusturya - Macaristan varken hepsini birden yenip, yerlere seren İtilaf kuvvetleri karşısında, yeniden onlarla çatışmaya varabilecek durumlara girmekten daha büyük mantıksızlık ve akılsızlık olamazdı.

Bu zihniyette olan yalnız halk değildi; özellikle seçkin ve aydın denilen insanlar böyle düşünüyordu. O hâlde, kurtuluş çaresi ararken, iki şey söz konusu olmayacaktı. Önce, İtilaf Devletleri'ne karşı düşmanca bir tavır alınmayacak; sonra, Padişah ve Halife'ye canla başla bağlı ve sadık kalmak temel şart olacaktı.

Düşünülen kurtuluş çareleri

Efendiler, şimdi müsaade buyurursanız size bir soru sorayım: Bu durum ve şartlar karşısında kurtuluş için nasıl bir karar akla gelebilirdi?

Açıkladığım hususlara ve yaptığım gözlemlere göre üç türlü karar ortaya atılmıştır:

Birincisi, İngiltere mandasını istemek.

İkincisi, Amerika mandasını istemek.

Bu iki türlü karar sahipleri, Osmanlı Devleti'nin bir bütün hâlinde korunmasını düşünenlerdir. Osmanlı topraklarının çeşitli devletler arasında parçalanması yerine, imparatorluğu tek bir devletin koruyuculuğu altında bulundurmaya tercih edenlerdir.

Üçüncü karar, bölgesel kurtuluş çarelerine başvurmaktır. Söz gelişi, bazı bölgeler kendilerinin Osmanlı Devleti'nden koparılacağı görüşüne karşı ondan ayrılmamak için tedbirler alıyordu. Bazı bölgeler de Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılmasını ve Osmanlı topraklarının parçalanmasını oldu bittiye getirerek kendi başlarını kurtarmaya çalışıyordu. Bu üç türlü kararın gerekçesi, yaptığım açıklamalarda yer almıştır.

Benim kararım

Efendiler, ben bu kararların hiçbirinde isabet görmedim. Çünkü bu kararların dayandığı bütün deliller ve mantıklar çürüktü, temelsizdi. Gerçekte içinde

bulduğumuz o tarihte, Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tamamlanmıştı. Osmanlı memleketleri tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son mesele bunun da taksimini sağlamaya çalışmaktan ibaretti. Osmanlı Devleti onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi anlamı kalmamış birtakım boş sözlerden ibaretti. Neyin ve kimin dokunulmazlığı için kimden ne gibi yardım sağlanmak isteniyordu? O hâlde ciddi ve gerçek karar ne olabilirdi?

Efendiler, bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da millî hâkimiyete dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!

İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur.

Ya İstiklal Ya Ölüm!

Bu kararın dayandığı en güçlü fikir (düşünce) ve mantık şuydu:

Temel ilke, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam bağımsız olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülemez.

Yabancı bir devletin koruyup kollayıcılığını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği kabullenmekten başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez.

Oysa, Türk'ün haysiyeti, gururu ve yeteneği çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet, esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!...

O hâlde, *ya istiklal ya ölüm!*

İşte gerçek kurtuluş isteyenlerin parolası bu olacaktır. Bir an için, bu kararın uygulanmasında başarısızlığa uğranacağını farz edelim! Ne olacaktı? Esirlik! Peki efendim. Öteki karalara boyun eğme durumunda sonuç bunun aynısı değil miydi?

Şu farkla ki, bağımsızlığı için ölümü göze alan bir millet, insanlık, haysiyet ve şerefine gereği olan bütün fedakârlığı yapmakla teselli bulur ve hiç şüphesiz, esirlik zincirini kendi elleriyle boynuna geçiren miskin, haysiyetsiz bir millete bakarak dost ve düşman gözündeki yeri bambaşka olur.

Sonra, Osmanlı hanedan ve saltanatının devam ettirilmesine çalışmak, elbette Türk milletine karşı en büyük kötülüğü işlemektir. Çünkü millet, her tür-

l fedakârlığı göze alarak bağımsızlığını kazanmış olsa da, saltanat sürüp gittiği takdirde, bu bağımsızlığa kazanılmış gözüyle bakılamazdı. Artık vatan ve milletle hićbir vicdan ve fikir bağlantısı kalmamış bir sürü delinin, devlet ve milletin istiklal ve haysiyetinin koruyucusu konumunda bulundurulmasına nasıl göz yumulabilirdi? Halifelikn durumuna gelince, ilim ve tekniğin aydınlığa kavuştuğu gerçek medeniyet dünyasında gln sayılmaktan başka bir yanı kalmış mıydı?

Görülüyor ki, verdiğimiz kararın uygulanmasını sağlayabilmek için daha milletin alışkın olmadığı bazı konulara değinmek gerekiyordu. Ortaya atılmasında, kamuoyu bakımından büyük sakıncalar doğuracağı sanılan hususların dile getirilmesinde kaçınılmaz bir zorunluluk vardı. Osmanlı Hkmeti'ne, Osmanlı padişahına ve Müslümanların halifesine başkaldırmak, bütün milleti ve orduyu ayaklandırmak gerekiyordu.

Uygulamayı evrelere ayırmak ve adım adım ilerleyerek hedefe ulaşmak

Türk ata yurduna ve Trkn istiklaline saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe silahla karşı koymak ve onlarla çarpışmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gerek ve zorunluluklarını daha ilk gününde açığa vurup ifade etmek, elbette uygun olamazdı. Uygulamayı birtakım safhalara ayırmak, olaylardan ve olayların akışından yararlanarak milletin duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve adım adım ilerleyerek hedefe ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Nitekim yle olmuştur. Eğer dokuz yıllık faaliyetimiz ve yaptıklarımız bir mantık zinciri ile gözden geçirilirse, ilk günden bugüne kadar takip ettiğimiz genel doğrultunun, ilk kararın çizdiği yoldan ve yöneldiği hedeften asla sapmamış olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Burada, zihinlerde oluşma ihtimali bulunan bazı kararsızlık düğümlerinin çözülmesini kolaylaştırmak için bir gerçeği hep birlikte gözden geçirmeliyiz. Yapılan Millî Mücadele dıştan gelen saldırıya karşı vatanın kurtuluşunu tek hedef olarak kabul ettiğine göre, bu Millî Mücadele'nin, başarıya yaklaştığı safha safha bugünkü döneme kadar millî irade yönteminin bütün ilke ve gereklerini yerine getirmesi tabii ve kaçınılmaz bir tarihî akış idi. Bu kaçınılmaz tarihî akışı gelenekten gelen alışkanlığı ile hemen sezmiş olan hükümdar ailesi, ilk andan başlayarak Millî Mücadele'nin amansız düşmanı kesildi. Bu kaçınılmaz tarihî akışı daha başlangıçta ben de görmüş ve sezmiştim. Ancak, sonuna kadar devam etmiş olan bu sezgimizi başlangıçta bütün yönleri ile açığa vurup ifade etmedik. Gelecekteki ihtimaller üzerinde fazla konuşmak, giriştiğimiz gerçek ve maddi mücadeleye hayali bir macera niteliği verdirebilirdi. Dış tehlikenin yakın etkilerini derinden

hissedenler arasında geleneklerine, düşünce kabiliyetlerine ve ruh yapılarına aykırı olan muhtemel değişmelerden ürkeceklerin ilk anda direnme güçlerini harekete geçirebilirdi. Başarı için pratik ve güvenilir yol, her safhayı vakti geldikçe uygulamaktı. Milletin gelişmesini ve yükselmesini sağlayacak doğru yol buydu. Ben de bu yolda yürüdüm. Ancak, bu pratik ve güvenilir başarı yolu, yakın çalışma arkadaşlarım olarak tanınmış kimselerden bazıları ile aramızda zaman zaman görüşler, davranışlar veya yapılan çalışmalardaki uygulamalar bakımından temel veya ikinci derecede birtakım anlaşmazlıkların, kırgınlıkların ve hatta ayrılımların da sebebi ve açıklayıcısı olmuştur. Millî Mücadele'ye beraber başlayan arkadaşlardan bazıları, millî hayatın bugünkü cumhuriyete ve cumhuriyet kanunlarına kadar uzanan gelişmelerinde, kendi fikir ve ruh kabiliyetlerinin kavrayış sınırı bittikçe bana karşı direnişe ve muhalefete geçmişlerdir. Bu noktalara, aydınlanmanız ve kamuoyunun aydınlanmasına yardımcı olmak için sırası geldikçe birer birer işaret etmeye çalışacağım.

Millî sır

Bu son sözlerimi özetlemek gerekirse, diyebilirim ki, *ben milletin vicdanında ve geleceğinde hissettiğim büyük gelişme kabiliyetini, bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak, yavaş yavaş bütün bir topluma uygulamak mecburiyetinde idim.*

Ordu ile temas

Şimdi Efendiler, ilk iş olmak üzere, bütün ordu ile temasa geçmek gerekiyordu. Erzurumdaki 15. Kolordu Komutanı'na 21 Mayıs 1919'da yazdığım bir şifreli telgrafta:

“Genel durumumuzun almakta olduğu tehlikeli şekilden pek üzüldüğümü ve elem duyduğumu, millet ve memlekete borçlu olduğumuz bu son vicdan görevini yakından, ortak bir çalışma ile yerine getirmemin mümkün olacağı inancı ile bu son memuriyeti kabul ettiğimi; bir an önce Erzurum'a gitmek isteğinde bulunduğumu, ancak, Samsun ve dolayları güvenlik yetersizliği yüzünden kötü bir sona uğrama tehlikesi ile karşı karşıya geldiğimden, buralarda birkaç gün daha kalmak zorunluluğu doğduğunu bildirdikten sonra, beni şimdiden aydınlatmaya yarayacak hususlar varsa bildirilmesini” rica ettim.

Gerçekten de Samsun ve dolaylarında Rum çetelerinin Müslüman halka saldırması ve zaten yetkisiz bırakılmış olan bölge yöneticilerinin yabancıların da işe karışmaları yüzünden hiçbir tedbir alamaması, durumu güçleştirmişti.